

(چاپ لیدن) و همکار سردبیر تاریخ فلسفه (فلسفه اسلامی)^۷ است. وی دارای اشتغالات متعدد و متنوعی است که در ادامه به تفصیل، بدان پرداخته شده است.

باید دانست تحقیقات وی عمدتاً در مطالعات کلامی در دوره‌های میانی اسلام (سده‌های ۱۰-۱۳ م)، بر مبنای عقاید معتزلی متمرکز بوده و «تأثیر و تأثر و ارتباط آرا و اندیشه‌های متکلمان بزرگ شیعه با مکتب کلامی اعتزالی» را بررسی می‌کند. باید افزود در میان متکلمان اسلامی، معتزلیان در کنار شیعیان، به عدلیه، یا کسانی که عدل را در زمره اصول اعتقادی خود قلمداد کرده‌اند، شهرت یافته‌اند. چهار اصل اعتقادی معتزلیان عبارتند از: توحید، وعد و وعید، امر به معروف و نهی از منکر، و منزله بین المنزلتین. در برابر معتزلیان، متکلمان اشعری قرار دارند که می‌توان ایمان باوری و ظاهرگرایی را مبنای آموزه‌های اعتقادی آنان دانست.

پروفسور اشمیتکه متولد ۱۹۶۴ م در آلمان است. وی در سال ۱۹۸۶ م، مدرک کارشناسی را از دانشگاه عبری اورشلیم و در سال ۱۹۸۷ م کارشناسی ارشد خود را نیز از مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی، لندن-انگلستان^۸ اخذ نموده است. مقطع دکتری را در دانشگاه آکسفورد-انگلستان^۹ سپری کرده و عنوان پایان‌نامه دکتری (D.Phil) وی نیز اندیشه‌های کلامی علامه حلی (د. ۷۲۶ هـ. / ۱۳۲۵ م)^{۱۰} بوده است که در سال ۱۹۹۰ م از آن دفاع نموده است.

پروفسور اشمیتکه در سال ۱۹۹۶ م موفق به پذیرش در بورسیه فئودور لینن در مدرسه عملی پژوهش‌های عالی، پاریس،^{۱۱} در سال ۱۹۹۸ م در بورسیه فئودور لینن در کالج سنت جان دانشگاه آکسفورد،^{۱۲} در همین سال در بورسیه مرکز مطالعات اسلامی آکسفورد^{۱۳} و در سال ۱۹۹۹ م (تا سال ۲۰۰۲ م) در بورسیه هایزنبرگ انستیتو مطالعات اسلامی برلین^{۱۴} گردیده است. وی در سال‌های ۱۹۹۷-۱۹۹۸ م به عنوان استادیار، سپس به سال ۱۹۹۹ م در مقام استادی،^{۱۵} اجازه تدریس در رشته مطالعات اسلامی دانشگاه بن^{۱۶} را کسب کرده است؛ وی در همین سال‌ها فوق دکتری^{۱۷} خود را در همین دانشگاه^{۱۸} گذرانده است. او از سال ۲۰۰۰ م به عنوان استاد در دانشگاه آزاد برلین، تدریس مطالعات اسلامی را به عهده دارد.

ایشان در سال ۲۰۰۲ م، به دلیل تألیف و انتشار کتاب کلام، فلسفه و تصوف نزد شیعه دوازده امامی، جهان اندیشه‌های ابن ابی‌جمهور احسایی (د. پس از ۹۰۶ هـ / ۱۵۰۱ م)^{۱۹} به زبان آلمانی، جایزه جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران را دریافت نمود. در سال ۲۰۰۳ م گروه «پروژه نسخه‌های خطی

معتزلی»^{۲۰} را به همراهی دیوید اسکالر^{۲۱} بنیاد نهاد و خود نیز، از همان سال تاکنون، از اعضای فعال آن بوده است. در همین سال (تا سال ۲۰۰۶ م)، وی به همراه تزوی لانگمن^{۲۲} استاد دانشگاه بار ایلان،^{۲۳} از پژوهانه اعطایی بنیاد پژوهش آلمان-اسرائیل (Gif)^{۲۴} برای مطالعه و تحقیق درباره «ابن کمونه»، برخوردار شده. بین سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۷ م به دلیل شرکت در «پروژه نسخه‌های خطی معتزلی»، پژوهانه بنیاد فریتس توسن آلمان^{۲۵} را نیز به خود جلب نموده و بین سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۶ م، در مقام همکار پروفسور ویلفرد مادلونگ^{۲۶} و نیز عضو برجسته و

7. Geschichte der philosophie (Islamische philosophie).
8. School of Oriental and African Studies, London.
9. University of Oxford - England.
10. The thology of al-'Allama al-Hilli d. 726/1325), Berlin: Klaus Schwarz, 1991.
11. Feodor-Lynen Research Fellow at Ecole Pratique des Hautes Etudes (EPHE), Paris.
12. Feodor-Lynen Research Fellow at St. John's College, Oxford.
13. Oxford Centre for Islamic Studies.
14. Heisenberg Research Fellow (Institute for Islamic Studies, Berlin).
15. Habilitation.
16. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, Bonn.
17. <http://www.chn.ir>.
18. University of Bonn-Germany.
19. Theologie, Philosophie und Mystik im Zwolferschiitischen Islam des 9./15. Jh: Die Gedankenwelt des Ibn Abi Gumhur al-Ahsa'i (um 838/1434-35-nach 906/1501), Leiden Brill, 2000.
20. Mutazilite Manuscripts Project (see. <http://www.geisteswissenschaften.fu-berlin.de>).
21. David Sklare.
22. Tzvi Langermann.
23. Bar Ilan University.
۲۴. این بنیاد مرکزی است در آلمان که برای تشویق همکاری استادان آلمانی و اسرائیلی پس از جنگ جهانی دوم تأسیس شده است.
25. Fritez Thyssen Foundation.
26. Wilferd Madelung.

4. Iranian Studies.
5. Der Islam.
6. Journal of the American Oriental Society.
7. Journal of Islamic Studies.
8. Journal of the Royal Asiatic Society.
9. Middle East Studies Association Bulletin.
10. Orientalistische Lieraturzeitung.
11. Polylog.
12. Zeitschrift für interkulturelles Philosophieren.
13. Journal of Intercultural Philosophy.
14. Die Welt des Islams.
15. The World of Islam.
16. Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.
17. Journal of the German Oriental Society.
18. The Great Islamic Encyclopaedia (Dá irat-i ma árif-i buzurg-i islámí).
19. Encyclopaedia Iranica.
20. Encyclopaedia of Islam (Third Edition).
21. Encyclopaedia of Jews in the islamic World).
22. Encyclopaedia of the Qurán.
23. Encyclopaedia of the World of Islam (Daneshna-ma-ye Jahan-e Eslam).
24. Enzyklopädia des Märchens.
25. Lexikon für Theologie und Kirche.
26. Medieval Islamic Civilization .
27. Religion in Geschichte und Gegenwart.

۲. تألیفات، تحقیقات، تصحیحات و مقالات

از پروفیسور اشمیتکه، تا کنون کتب و مقالات متعددی در زمینه اسلام شناسی و کلام معتزلی و شیعی، به خصوص در دوره های میانی اسلام (سده های ۱۰-۱۳ م) تألیف شده و به چاپ رسیده است که عناوین برخی از آنها را مرور می کنیم:

الف) کتاب ها

1. The Theology of al-Alláma al-Hillí (d. 726/1325); vol. 152 of Islamkundliche Untersuchungen; Berlin: Klaus Schwarz, 1991. 292 p.

52. <http://www.geschkult.fu-berlin.de>.

باید افزود بازبینی علمی مقالات کلامی و فلسفی مؤسسات و نشریات ذیل، بر عهده اشمیتکه است: ۵۲

1. Administració Nacional de Educación Pública (ANEP).
2. Consejo Superior de Investigaciones Cientificas (CSIC).
3. Deutsche Forschungs Gemeinschaft (DFG).
4. Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD).
5. Alexander von Humboldt Stiftung
6. European Research Council (ERC).
7. European Science Foundation (ESF).
8. Israel Science Foundation (ISF).
9. Journal of the American Oriental Society (JAOS).
10. Journal of Near Eastern Studies (JNES).
11. Journal of the Royal Asiatic Society (JRAS).
12. The Ohio State University (OSU).
13. Oxford University Press (OUP).
14. Schweizerischer Nationalfonds zur förderung der wissenschaftlichen Forschung (SNF).
15. University of California, Los Angeles (UCLA).
16. University of Haifa .
17. Yale University.

همچنین پروفیسور اشمیتکه در برخی دایرةالمعارف های مهم، فرهنگ های تخصصی و نیز برخی نشریات تخصصی در حوزه مطالعات اسلامی، دارای مقالاتی در موضوعات فلسفی و کلامی به زبان های انگلیسی، آلمانی و فرانسوی است که از آن جمله می توان به موارد ذیل اشاره نمود:

1. Bibliotheca Orientalis.
2. Bulletin of the School of Oriental and African Studies.
3. DAVO Nachrichten.

۱۳۸۲ ش توسط مرکز نشر دانشگاهی در تهران به چاپ رسیده است.

7. Schari'a und Moderne: Diskussionen zum Schwangerschaftsabbruch, zur Versicherung und zum Zinsswesen, Deutsche Morgenländische Gesellschaft, 1994, 333p.

این اثر در واقع مجموعه مقالات و رساله‌های تصحیحی، عمدتاً در موضوع معتزله است که به زبان عربی می‌باشد. این آثار از آن محمودبن عمر زمخشری و احمد بن محمد بن عطا است که با همکاری جمعی دیگر بلمان^{۵۸} ریشارد گراملیش،^{۵۹} رودیگر لولکر،^{۶۰} زابینه اشمیتکه و ولفگانگ رویشل^{۶۱} در سال ۱۹۹۴ م منتشر شده است.

8. A Jewish Philosopher of Baghdad. 'Izz al-Dawla Ibn Kammuna (d 683/1284-85) and His Writings. Leiden: Brill, 2006, XII_274pp. Vol. 65 of Islamic Philosophy, theology and science.

فیلسوفی یهودی از بغداد، عزالدوله ابن کمونه (د. ۶۸۳هـ) و آثارش، عنوان کتابی است که اشمیتکه آن را با همکاری رضا پور جوادی به رشته تألیف درآورده است. اشمیتکه در این اثر، گزارشی تفصیلی از زندگی، آثار و اندیشه فلسفی ابن کمونه و تأثیر و تأثر آن در میان مسلمانان و یهودیان ارائه داده است.

9. Speaking for Islam: Religious Authorities in Muslim Societies, Leiden: Brill, 2006, IX+305pp. (Social, Economic and Political Studies of the Middle East and Asia; 100).

تحقیقی مشترک به زبان انگلیسی از اشمیتکه و گودرون کرم^{۶۲} (ویرایش) با عنوان گفتاری درباره اسلام: امور دینی و مذهبی جوامع مسلمان است. در این اثر مباحثی چند درباره اسلام مطرح شده است؛ از جمله اینکه چه کسی سخنگوی عهده دارد؟ تا چه اندازه و چگونه فردی اعمال اقتدار مذهبی نموده و چگونه می‌توان آن را ارزیابی نمود؟ نگرانی‌های حال حاضر نسبت به اسلام چگونه در نظر گرفته می‌شود؟ همچنین

57. <http://www.ketabname.com>.

58. Dieter Bellmann.

59. Richard Gramlich.

60. Rüdiger Lohlker.

61. Wolfgang Reuschel.

62. mer|Gudrun Kr.

فارسی زبان قرار می‌گیرد...»^{۵۷}

4. An Anonymous Commentary on Kitab al-Tadhkira by Ibn Mattawayh. Facsimile Edition of Mahdavi Codex 514, (6th/12th Century). Introduction and Indices by Sabine Schmidtke. Tehran: Institute of philosophy & Institute of Islamic Studies, Free University of Berlin, 2006. (Series on Islamic Philosophy and Theology. Texts and Studies; D).

شرح کتاب التذکرة فی أحكام الجواهر والأعراض تألیف ابن متویه به زبان عربی است که به صورت متن و شرح، مبحث طبیعیات را از دیدگاه معتزلی مورد بررسی قرار داده است. این اثر با مقدمه انگلیسی و تنظیم فهرست‌ها از زابینه اشمیتکه و پیشگفتار فارسی نصرالله پورجوادی، به صورت نسخه برگردان (فاکسیمیلی)، از روی نسخه خطی کتابخانه شادروان اصغر مهدوی با تاریخ کتابت ۵۷۰ هـ توسط مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران با همکاری مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه آزاد برلین در سال ۲۰۰۶ م در تهران در ۴۳۶ صفحه منتشر شده است.

5. Uranos. Unabhängige uranische Monatsschrift für Wissenschaft, Polemik, Belletristik, Kunst. Herausgegeben von Ferdinand Karsch-Haack und René Stelter. 1. Jahrgang (1921/22). Nachdruck mit einem Nachwort und Register von Sabine Schmidtke. Hamburg: Männerschwarm, 2002 (Bibliothek Rosa Winkel; 32).

6. Abu-l-Qasim al-Busti: Kitab al-Bahth 'an 'adillat al-takfir wa l-tafsiq (Investigation of the evidence for charging with kufr and fisq). Edited with an Introduction by Wilferd Madelung and Sabine Schmidtke. Tehran: Iran, University Press. 1382/2003, 156 P.

کتاب البحث عن أدلة التكفير والتفسيق، تألیف اسماعیل بن احمد بستی سجستانی است که به اهتمام اشمیتکه و ویلفرد مادلونگ تصحیح شده است. این اثر در ۱۷۴ صفحه در سال

with the commentaries by 'Izz al-Dawla Ibn Kam-muna, Edited with an Introduction by Sabine Schmidtke and Reza Pourjavady. Tehran: Iranian Institute of Philosophy & Institute of Islamic Studies, Free University of Berlin, 1386/2007, 303p. (Series on Islamic Philosophy and Theology. Texts and Studies; 6).

کتاب أسئلة نجم الدين الكاتبي عن المعالم لـفخرالدين الرازي مع تعليقات عزالدولة ابن كمونة، عنوان اثری از نجم الدين کاتبی قزوینی مشهور به دبیران با تعلیقات سعدالدين بن منصور بغدادی مشهور به ابن کمونه است که توسط اشمیتکه و رضا پورجوادی تصحیح شده، با مقدمه انگلیسی اشمیتکه در ۳۸۸ صفحه در سال ۱۳۸۶ ش توسط مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران و مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه آزاد برلین منتشر گشته است. باید افزود کتاب المعالم جزء آثار نسبتاً کوتاه فخرالدين رازی (د ۶۰۶ هـ) است که ظاهراً آن را در سال‌های پایانی عمر خویش تألیف کرده است. متنی که امروز از المعالم باقی است، دو قسم دارد: یکی اصول دین و دیگری اصول فقه، لیکن به طور دقیق مشخص نیست کتاب در اصل شامل چند قسم بوده است. کاتبی قزوینی (د. ۶۷۵ هـ) رساله‌ای به نام الأسئلة نوشت که حاوی حواشی انتقادی‌ای بر کتاب المعالم رازی بود. کاتبی در سراسر تعلیقه خویش سعی کرده است از متن معالم دور نیفتد و جزئیات استدلال رازی را نقد کند. سپس ابن کمونه بر حواشی انتقادی کاتبی، تعلیقات دیگری نوشته، در آن از نقد اصل کتاب المعالم رازی نیز غفلت نورزیده است. ابن کمونه در مقدمه خود بیان می‌کند: «معالم یکی از سودمندترین و دقیق‌ترین آثار مختصر فخر رازی است و در برخی نقاط، مواضع نویسنده به خوبی بیان شده است». وی اضافه می‌کند: او حتی پیش از دیدن الأسئلة کاتبی، قصد نقد کردن کار رازی را داشته است. بر این پایه می‌توان گفت کار ابن کمونه، هم پاسخی به حواشی کاتبی است و هم نقدی بر معالم رازی.

16. A common rationality: Mutazilism in Islam and Judaism, Vol. 15 of Istanbul Texts und Studien, Ergon Verlag in Kommission, 2007, 520p. (Series in Islamic Philosophy and Theology. Texts and Studies; 4).

تحقیقی دربارهٔ مشترکات عقلانیت: اعتزال در ادیان اسلام

65. <http://www.irip.ir>.

دو مجموعه خطی از آثار فلسفی و فقهی ابن ابی جمهور احساسی، مقدمه و فهرست‌ها از احمد رضا رحیمی ریسه با پیشگفتاری به زبان انگلیسی از زابینه اشمیتکه، از انتشارات مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران و مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه آزاد برلین، این کتاب در حقیقت چاپ نسخه برگردان (فاکسیمیلی) دو نسخه (مجموعه) از آثار ابن ابی جمهور احساسی به شماره‌های (۸۷۴) (شامل ۶ رساله) و (۸۵۵) (شامل ۳ رساله) است که هر دو در کتابخانهٔ مدرسهٔ مروی در تهران نگهداری می‌شوند. این اثر در دو بخش، بخش یکم معرفی مجموعه شماره ۸۷۴، شامل ۶ رساله (سی و دو صفحه مقدمه ۳۴۷ صفحه متن) و بخش دوم نیز به شماره ۸۵۵، شامل ۳ رساله (هشت صفحه مقدمه ۱۰۱ صفحه متن) است. رساله‌های ابن ابی جمهور در بخش نخست کتاب عبارتند از: ۱. مسلک الافهام فی علم الکلام در باب توحید و افعال حق تعالی؛ ۲. قیس الاقتداء فی شرائط الافتاء والاستفتاء در تأیید اجتهاد و نفی تقلید از درگذشتگان و شرایط فتوا دادن و درخواست کردن فتوا؛ ۳. کاشفة الحال عن احوال الاستدلال در اصول فقه با یک مقدمه و پنج فصل؛ ۴. البوارق المحسنیه لتجلی الدرّة الجمهوریه در بررسی مبانی فلسفه اشراق و اصول فقه؛ ۵. ذکر مستحقّی الزکوة در تفسیر آیه شصت از سوره توبه؛ ۶. رساله فی النیة و ذمّ الوسواس فیها در بیان نیت در اعمال. همچنین رساله‌های بخش دوم این مجموعه عبارتند از: ۱. الرساله البرمکیه فی فقه الصلاة الیومیه در احکام نمازهای روزانه؛ ۲. المشهدیه فی الاصول الدینیة والاعتقادات الحقیة بالدلائل الیقینیة در اصول دین؛ ۳. عروة المستمسکین بأصول الدین در اصول دین.^{۶۵}

۱۴. لغات موران به پیوست چند اثر پراکنده از یحیی بن حبش سهروردی است که به تصحیح نصرالله پورجوادی و زیر نظر ویلفرد مادلونگ، سید محمود یوسف ثانی، زابینه اشمیتکه و غلامرضا اعوانی در ۱۲۰ صفحه در سال ۱۳۸۶ ش توسط مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایرانی منتشر شده است.

15. Critical remarks on the Najm al-Din al-Katibi on the Kitab al-Ma' alim by Fakhr al-Din al-Razi, together

- 906/1501): Mujli mir'at al-munji fi I-Kalam wa-l-hikmatayn wa-l-tasawwuf. Lithograph edition by Ahmad al-Shirazi (Tehran 1329/1911). Reprinted with an Introduction, Table of Contents, and Indices by Sabine Schmedtke. Tehran: Iranian Institute of Philosophy & Institute of Islamic Studies, Free University of Berlin, 2008 (Series on Islamic Philosophy and Theology. Texts and Studies).
22. Contacts and Controversies between Muslims, Jews and Christians in the Ottoman Empire and Pre-Modern Iran. Eds. Camila Adang & S. Schmidtke. Würzburg: Ergon (forthcoming), (Istanbuuler Texted und Studien).
23. Handbook of Mutazilite Works and Manuscripts. General Editors: Gregor Schwarb, Sabine Schmidtke and David Sklare. Leiden: Brill (Handbuch der Orientalistik) (forthcoming.)

ب) مقالات

1. "Al-Allama al-Hilli and Shi'ite Mu'tazilite Theology". *Spektrum Iran*, 7 iii . (1994) 10-35, 126-7.
2. "The Influence of Sams al-Din Sahrazuri (7th/13th century) on Ibn Abi Jumhur al-Ahsa'i (d. after 904/1499)". *Encounters of Words and Texts: Intercultural Studies in Honor of Stefan Wild on the Occasion of His 60th Birthday*. Presented by His Puplish in Bonn. Edd. Lutz Edzard & Christian . Szyska. Hildesheim: Olms, 1997: 23-32.
3. "Twelver-Shi'ite Ressources in Europe. The Shi'ite Collection at the Oriental Department of the University at Cologne, The Fonds Henry Corbin and the Fonds Shaykhi at the Ecole Pratique des Hautes Etudes (EPHE). Paris, With a catalougue of the Fonds Shaykhi". *Journal Asiatique*, 285 i (1997) 73-122. (With Mohammad Ali Amir-Moezzi).
4. "Neuere Forschungen zur Mu'tazila-Forschung unter besonderer Berücksichtigung der Späteren Mu'tazila
66. <http://www.mirasmaktoob.ir>.
67. Ibrahim Marazka.

مقابله نموده است. زابینه اشمیتکه مقدمه ای به انگلیسی نوشته و طی آن به ایجاز درباره آثار کلامی طوسی، شرح قواعد العقائد، تاج الدین رازی و شرح او بر قواعد و نسخه خطی محفوظ در برلین سخن گفته است. این مقدمه با ترجمه فارسی احمد رضا رحیمی ریشه در آغاز کتاب درج شده است. ۶۶

18. Ferdinand Karsch-Haack: Homoerotik im Arabertum. *Gesammelte Aufsätze*. Herausgegeben von Sabine Schmidtke. Hamburg: Mänerschwarmskript, 2005. (Bibliothek rosa Winkel. Sonderreihe: Wissenschaft IM 3).

19. A Mu'tazilite creed of Az-Zamahsari fi Usul Ad-din, Stuttgart: Steiner, 1997, Vol. 51, Part 4 of *Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes: Im Auftrage der Deutschen morgenländischen Gesellschaft, Deutsche Morgenländische. Jar Allah al-Zamakhshari: Kitab al-Minhaj fi usul al-din*. Introduced and edited by Sabine Schmidtke. Beirut: Arab Scientific Publishers, 1428/2007. {2nd Edition}.

المنهاج فی اصول الدین، رساله ای عقیدتی در تبیین اعتقادات معتزلی زمخشری (د. ۵۳۸ هـ / ۱۱۴۴ م)، با بهره گیری و بررسی محتوایی کتاب المنهاج اوست که توسط اشمیتکه از عربی به انگلیسی برگردانده و ویرایش شده است.

20. Badhl al-majhud fi ifham al-Yahud: Samaw'al al-Maghribi's (d. 570/1175): the early recension, Wiesbaden: Harrassowitz. 2006, 71p; (facsim). (*Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes; LVII, 2*).

کتاب حاضر، بذل المجهود فی افهام الیهود، تألیف صموئیل بن یحیی مغربی (د ۵۷۰ هـ / ۱۱۷۵ م) است که اشمیتکه آن را با همکاری رضا پورجوادی و ابراهیم مرازکا^{۶۷} به صورت تصویری (فاکسیمیلی) منتشر کرده است.

21. Muhammad b. Ali b. Abi Jumhur al-Ahsa'i (d. after

- la Adang, Sabine Schmidtke & David Skalre. Wurzburg: Ergon, 2007, pp) 229-296 (with Wilferd Madelung).
27. "The Qutb al-Din al-Shirazi (d. 710/1311) Codex (Ms. Mar'ashi 12868) (Studies on Qutb al-Din al-Shirazi II)." *Studia Iranica* 36 (2007), pp. 279-301 (with Reza Pourjavady).
28. "Islamic Rational Theology in the Collections of Leiden University Library. The Supplements' of the Zaydi Imam al-Natiq bi-l-haqq (d. 1033) to the theological Summa of Abu. Ali Ibn Khalád (fl. second half of the 10th century)." *Bulletin van de Universiteitsbibliothek Leiden en het Scaliger Institute* 3-2007, pp. 6-7 (with Camilla Adang).
29. "Etude de la litterature polemique contre le judaisme." *Annuaire* 114. Resume des conferences et travaux 2005-2006. Ecole Pratique des Hautes Etudes. Sections Religieuses. Paris 2007, pp. 183-186.
30. "Der Kategorienkommentar von Abu-Farag Abdallah Ibn al-ayyib. Texte und Untersuchungen. BY CLEOPHEA FERRARI"; in: *Journal of Islamic Studies* 2007 18 (3) 413-414.
31. "Rationalism et theologie dans le monde musulman medieval. Bref etat des lieux." *Revue de L'histoire des religions* (forthcoming) (with Mohammad Ali Amir-Moezzi).
32. "Ahamad b. Mustafa Tashköprüzade's (d. 968/1561) Polemical tract against Judaism." *Al-Qantara Revista de Estudios Arabes* 29 i (2008), pp. 79-113 [& Corrigendum i-ii] (with Camilla Adang).
33. "Qadi Abd al-Jabbar al-Hamadani (d.415/1025) on The Promise and Threat. An Edition of a Fragment of his kitab al-Mughni' fi abwab al-tawhid wa l-adl Preserved in the firkovitch-Collection, St. Petersburg (II Firk. Arab. 105, ff. 14-92). *Mélanges de l'Institut dominican d'Etudes orientales*, 27 (2008), pp. 37-117 (with Omar Hamdan).
34. "Ibn Kammuna, filusuf-i ta'thir gudhar," *Kitab-i sopical text in Turkey: Shams al-Din al-Shahrazuri's Rasa'il al-Shajara al-ilahiyya*". *Die Welt des Islams*, 46i (2006), pp. 76-85 (With Reza Pourjavady).
21. "Muslim Polemics against Judaism and Christianity in 18th Century Iran. The Literary Sources of aqa Muhammad Ali Bihbahani's (1144/1732-1216/1801) *Radd-i shubahat al-Kuffar*". *Studia Iranica*, 35 (2006), pp. 69-94 (with Reza Pourjavady).
22. "Mu'tazili Manuscripts in the Abraham Firkovitch Collection, St. Petersburg. A Descriptive Catalogue." *A Common Rationality. Mu'tazilism in Islam and Judaism*. Eds. Camilla Adang, Sabine Schmidtke & David Sklare. Wurzburg: Ergon, 2007, pp.377-462.
23. "Forms and Functions of, Licences To Transmit' (Ijazas) in 18th-Century-Iran Abd Allah al-Musawi al-Jaza'iri al-Tustari's (1112-73/1701-59) *Ijaza Kabira*". In: *Speaking for Islam. Religious Authorities in Muslim Societies*. Eds. Gurdun Krämer & Sabine Schmidtke. Leiden: Brill, 2006, pp. 95-127.
24. "Ferdinand Karsch-Haack. Ein biobibliografischer Abriss." *Capri. Zeitschrift für schwule Geschichte*, Nr. 38 (Januar 2006), pp.24-36.
25. "The Jewish Reception of Samaw'al al-Maghribi's (d. 570/1175) *Ifhamm al-yahud*. Some Evidence from the Abraham Firkovitch Collection I". In: *Jerusalem Studies of Arabic and Islam*, 31 (2006) pp. 327-349 [Studies in memory of Professor Franz Rosenthal] (with Bruno Chiesa).
26. "Yusuf al-Basri's First Refutation (Naqd) of Abu l-Husayn al-Basri's. *Theology*." *A Common Rationality. Mu'tazilism in Islam and Judaism*. Eds. Camilla

کلام و علوم اسلامی، در ساختمان مرکز، واقع در خیابان انقلاب، بین ابوریحان و دانشگاه، ساختمان فروردین، طبقه دوم واحد ۹، درباره «تأثیر اندیشه های فلسفی ابن کمونه بر فلاسفه پس از خود» برگزار شد. اشمیتکه که سخرانی اش به صورت مستقیم و از طریق اینترنت توسط Paltak Messenger از اتاق mirasmaktoob پخش می شد، گفت: «ابن کمونه یکی از مهم ترین فلاسفه عالم اسلام پس از ابن سینا است و جزو فلاسفه ای بود که در زمان حیات خود به شهری رسید و غیر از مکاتبات عدیده ای که با شرق عالم اسلام داشت، دو کتاب، شرح تلویحات و الجدید فی الحکمة را نوشت که در زمان حیات وی در تبریز، بغداد، اصفهان و حتی نجف مورد استقبال قرار گرفت و از آنها نسخه برداری شد».

او با اشاره به تأییراتی که ابن کمونه بر فلاسفه پس از خود گذاشته است، گفت: «شهرزوری و قطب الدین شیرازی در آثار خود از ابن کمونه متأثر شده اند؛ به صورتی که قطب الدین شیرازی می گوید: در شرح حکمة الاشراف از بعضی شروح ابن کمونه استفاده کرده ام. درة التاج قطب الدین شیرازی، تقریباً ترجمه کتاب الجدید فی الحکمة ابن کمونه است؛ بدون اینکه قطب الدین شیرازی به اصل آن اشاره ای کرده باشد. قطب الدین شیرازی شاگردان خود را تشویق به خواندن آثار ابن کمونه کرده است. بسیاری از فلاسفه پس از ابن کمونه از بخش منطقی اندیشه او بسیار کم استفاده کرده اند. مثلاً غیاث الدین دوانی^{۷۰} که یک قرن و نیم پس از ابن کمونه بوده است، فقط به شبهه ای که او مطرح کرده، یعنی محال بودن واجب الوجود، توجه کرده است و حتی در زمان شمس الدین خفری، شناخت فلسفه ابن کمونه، دچار تحریف می شود و بسیاری دیگر به آثار خود ابن کمونه رجوع نمی کنند، بلکه از طریق آثاری که دوانی درباره شبهات او نوشته، ابن کمونه را می شناسند. خفری در کتاب خود، شرح تجرید خواجه [نصیرالدین طوسی]، بحث وحدت واجب الوجود را مطرح کرده و به شدت با وی مخالفت کرده است. ظاهراً خفری از طریق آثار دوانی، ابن کمونه را می شناسد و نمی دانسته است که ابن کمونه شبهه ای را که گفته است، خودش نیز جواب داده است و به همین دلیل به شدت شبهه ابن کمونه را مورد حمله قرار داده است. عصمت الله بن کمال الدین بخاری نیز دو شبهه جذر اصم و شبهه استلزام را به

48. "Moshe Perlmann (1905-2001): A Biographical: A Biographical Sketch" Jerusalem Studies in Arabic and Islam 35 (2009) (in Press).

۴۹. «جَبَّائِي، ابوعلی محمد بن عبدالوهاب»؛ دانشنامه جهان اسلام، زیر نظر غلامعلی حداد عادل، ج ۹، ص ۵۴۴-۵۴۰.

۵۰. «نظریه تناسخ نفس از نظر شهاب الدین سهروردی و پیروانش»؛ مقاله ارائه شده در همایش جهانی حکیم ملاصدرا، تهران، اول خردادماه ۱۳۷۸. چاپ شده در مجلد سوم، ملاصدرا و مطالعات تطبیقی، تهران: بنیاد حکمت اسلامی صدرا، ۱۳۸۰ ش.

۵۱. «تستری، ابوالفضل»؛ دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر محمدکاظم بجنوردی، ج ۱۵، ص ۲۹۵-۲۹۶.

۵۲. «مواجهه قرائیم با تفکر ابوالحسین بصری بر مبنای مجموعه فرکوچ در سن پترزبورگ»؛ ترجمه محمدکاظم رحمتی، مجله هفت آسمان، ش ۳۳، بهار ۱۳۸۶، ص ۱۷۱-۱۹۲. این مقاله برای بار دوم در کتاب فرقه های اسلامی ایران در سده های میانه (۱۳۸۷ ش) چاپ شده است.

۵۳. «ابن جمهور احسائی و رابطه او با مکتب شیراز»؛ مقاله ارائه شده در نخستین کنگره بین المللی مکتب فلسفی شیراز، هفتم و هشتم اردیبهشت ماه ۱۳۸۳، تالار علامه جعفری دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز. ۶۸

۵۴. «ابن عودی از عالمان شیعی حله و مجموعه ای ارزشمند به خط ابن عودی در بادلیان»؛ عنوان مقاله ای نانوشته است که موسوی قهدریجانی در وب سایت خویش ابراز داشته اشمیتکه وعده نگارش آن را داده است و او قصد ترجمه آن را برای یادنامه مرحوم عبدالعزیز طباطبایی دارد. ۶۹

۳. نگاهی به برخی دیدگاه های دکتر اشمیتکه، در سخنرانی ها

(الف) در روز دوشنبه ۸ خردادماه ۱۳۸۵، ساعت ۱۷-۱۹، چهل و دومین نشست تخصصی، از سلسله نشست های مرکز پژوهشی میراث مکتوب با سخنرانی پروفیسور زابینه اشمیتکه برای جمعی از دانشمندان، محققان و دانشجویان حوزه فلسفه،

68. <http://www.kakaie.com>.

69. <http://www.kateban.ir>.

۷۰. وی می بایست «جلال الدین دوانی» بوده باشد.

«Arabica» نگاشته‌اند و شنیده‌ام که [از سوی محمد کاظم رحمتی] به فارسی هم ترجمه شده است، می‌توان دید. در خوارزم و برخی از نقاط دیگر خراسان بزرگ، معتزلیان تا قرن‌های بعدی هم حضوری ضعیف داشته‌اند، اما از آثار متأخر آنان چندان چیزی باقی نمانده و البته هنوز مجال تحقیق در این مورد باز است؛ شاید در کتابخانه‌های آسیای مرکزی و یا در کتابخانه‌های ترکیه بتوان نسخه‌های حنفیان معتزلی متأخر را شناسایی کرد. البته معتزلیان آثار ادبی و یا بعضاً مذهبی دیگری هم داشته‌اند که برخورد با آن آثار متفاوت بوده و اقبال بیشتری در مورد آنها دیده می‌شود. فی‌المثل در مورد نویسنده‌ای مانند زمخشری که متکلم و مفسری معتزلی بوده، داستان کاملاً متفاوت است. وی به عنوان ادیب و مفسر خیلی زود شهرتی جهانی در حوزه اسلامی پیدا کرد و آثار او مرزهای اعتزال را درنوردید و حتی مورد استقبال اشعریان قرار گرفت. نگاهی به آثار تفسیری و تاریخی و رجالی دوران‌های بعد، به خوبی گواه این مسئله است و نیازی به ارائه شواهد نیست؛ فی‌المثل در شد الازار در تاریخ رجال شیراز، می‌توان معاینه اقبال به تفسیر الکشاف را در سده هشتم قمری دید و بازتاب آن حتی در شعر حافظ هم دیده می‌شود. البته همواره استناد به این تفسیر در میان اهل سنت توأم با انتقاد نیز بوده و آثاری در انتقاد از آن و نیز در حاشیه آن نوشته شده که در کشف الظنون و ایضاح المکنون در جاهای مختلف نام این آثار سنی آمده است؛ اما جالب این است که در حالی که آثار ادبی و تفسیری زمخشری معتزلی در کتابخانه‌های شرقی و غربی باقی مانده است و برخی از آنها نسخه‌های بی‌شماری نیز دارند (از جمله تفسیر الکشاف که نسخه‌های کهنی دارد؛ البته برخی نسخه‌های کهنه آن هم در کتابخانه‌های یمن موجود است)، اما به آثار کلامی زمخشری که بر طبق مسلک اعتزالی نوشته شده، اقبالی وجود نداشته است؛ فی‌المثل رساله المنهاج فی اصول الدین زمخشری که آشکارا بر اساس مذهب معتزله نوشته شده، تنها در یمن مورد اقبال بوده و نسخه‌های آن هم در کتابخانه‌های این کشور در طول قرون در دسترس بوده است. این کتاب در سال‌های اخیر به وسیله خانم اشمیتکه منتشر گردید (در سه نوبت، مستقلاً و یا در مجله معارف تهران) و در مقدمه آن می‌توان اندیشه‌های کلامی زمخشری را مورد مطالعه قرار داد؛ کمالینکه پروفیسور مادلونگ هم مقاله‌ای در این موضوع دارند که خانم اشمیتکه از آن بهره برده‌اند. آخرین نماینده نامدار معتزلی در مراکز اصلی خلافت،

خداوند و صفات او نیست. نقل شده است که ابوالحسن اشعری معتقد بود صفات خداوند به علت بقای او باقی می‌مانند و به نظر باقلانی، نتیجه این رأی آن است که هر چیزی در اصل ممکن است بذاته باقی بماند (غزالی، ص ۱۳۱). اشمیتکه می‌افزاید: او بر اساس این اصل اشعریان که اعراض باقی نمی‌مانند، گویا استدلال می‌کرده است که جواهر نیاز به عرض بقا ندارند، بلکه تا زمانی که حداقل یک نمونه از هر نوع عرضی در آنها باشد، آنها باقی می‌مانند؛ بنابراین او فنا را امتناع هر نوع عرضی می‌دانست و بر آن بود که جوهر وقتی فانی می‌شود که «کون» از آن زایل شود. اشمیتکه در عین حال بر اساس روایت دیگری، می‌گوید: باقلانی حتی به این نتیجه رسید که دلیلی بر عدم بقای اعراض بذاته وجود ندارد و بر این اساس او با تأثیرپذیری از استدلال‌های مخالفان، مجبور شد رو بداند که خداوند ممکن است بدن‌ها را با فعل مستقیم خود معدوم کند (ص ۲۱۴-۲۱۵).

ب) در برخی سایت‌های علمی - تخصصی به دیدگاه‌های اشمیتکه توجه شده است؛ برای نمونه در مقاله‌ای با عنوان «ادبیات معتزلی در تاریخ» چنین آمده است: «از میان انبوهی کتاب که به قاضی عبدالجبار معتزلی نسبت داده شده، متأسفانه تنها شماری محدود در روزگار ما در اختیار است. البته باید گفت که ما نسبت به گذشتگان نزدیک خود از این لحاظ بسیار خوش اقبال تر بوده‌ایم؛ چرا که تقریباً از سده هفتم قمری عمده آثار معتزلی و از جمله آثار قاضی عبدالجبار در اختیار نویسندگان و دانشمندان اسلامی مراکز اصلی دانش و تمدن اسلامی نبوده و صرفاً در اختیار زیدیان یمن قرار داشته است. زیدیان یمن در تماس با زیدیان و معتزلیان ایران و از جمله در ری و خراسان، میزبان تعداد زیادی از آثار کلامی و اصولی و بعضاً تاریخی معتزلیان عمدتاً در سده‌های ششم و هفتم بودند و از رهگذر آنها هم اینک بیشتر آثار معتزلی شناخته شده و موجود در اختیار است... تعدادی از آثار معتزلی نیز در میان سنت قرائیم در مصر و شام باقی مانده است که شرح آن را در مقاله‌ای که اخیراً خانم پروفیسور زابینه اشمیتکه به زبان انگلیسی در مجله